אָמַר לֵיהּ התחתון, אִיסְתָּרֵיהּ אֲנָא וְאַבְנֵייהּ – אסתור את הבנין ואבנהו משלי. אָמַר הָעלְיוֹן, לֵית לִי דּוּכְתָּא לְמֵידַר בָּהּ – אין לי מקום לגור בו עד שתשוב ותבנהו. אָמַר לֵיהּ התחתון, אֲנָא אוֹגַר לָךְ דּוּכְתָּא – אני אשכור לך מקום. אָמַר לֵיהּ העלין, לָא טָרַחְנָא – איני חפץ לטרוח ולעבור לדירה אחרת. אמר לו התחתון, והרי לָא קָא מָתְדַּר לִי – איני יכול לדור כך בדירתי. השיב לו העלין, שׁוּף אַכְרֵיסָךְ וְעוּל – כפוף קומתך עד כריסך ותכנס, וְשׁוּף אַכְרֵיסָךְ וּפוּק – וצא מביתך. אָמַר רַב חָמָא, בְּדִינָא קָא מְעַכֵּב – הדין עם העלין, כיון שהדירה התחתונה משועבדת להעמדת העליונה.

רב חמא מבאר מתי אין הדין עם העלין: וְהָנֵי מִילֵּי – שהדין עם העלין, באופן דְּלָא מָטוּ כְּשׁוּרֵי לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טפחים סמוך לרצפת התחתון, אֲבָל מָטוּ כְּשׁוּרֵי לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה, ולא נשאר בדירה התחתונה חלל עשרה טפחים, מְצִי אָמַר לֵיהּ – יכול התחתון לטען, לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה, רְשׁוּתָא דִּידִי הוּא – זו רשותי, ועליך לסלק משם את קורותיך, ואף שדירתי משועבדת להעמדת דירתך, היינו כשיש לי דירה, אך פחות מעשרה אין זו דירה כלל, וְלָא מְשַׁעְבַּד לָךְ, ורשאי התחתון לסתור ולבנות מחדש.

מוסיפה הגמרא אופן נוסף: וְהָנֵי מִילֵּי – שהדין עם העלין, באופן דִּבשעת חלוקת הבנין, שזה נטל את העליונה וזה את התחתונה, לָא אָתְנוּ נַמֵּי הָדֵדֵי – לא התנו בפירוש מה יעשו אם ישקע הבנין, אֲבָל אם אָתְנוּ נַמֵּי הָדֵדֵי שאם ישקע יבנוהו מחדש, אף אם נשארו עשרה טפחים בדירת התחתון, סָתְרֵי וּבָנוּ.

מבררת הגמרא: וְכִי אָתְנוּ בָּהָדֵי הָדֵדֵי שאם ישקע יבנוהו מחדש, עַד כַּמָּה – מהו שיעור השקיעה המחייבם בזה. אָמְרוּ רַבָּנָן קַמֵּיהּ דְּרַבָּה, מְשָׁמֵיהּ דְּמַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר מְשָׁמֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, השיעור הוא כְּשִׁיעור המוזכר בְּאוֹתָהּ משנה שֶׁשָּׁנִינוּ (צה:) לגבי המקבל לבנות בית לחבירו, ולא פירש את מידת גובהו, שעליו לבנות את רוּמּוֹ – גובהו כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ יחד, כגון בית שארכו עשרים ורוחבו עשר, יהא גובהו חמש עשרה אמות, וכן כאן, כל זמן שגובה דירת התחתון שוה לחצי אורך וחצי הרוחב, אין סותרים ובונים, עד שיהיה פחות מכך.

אָמַר לֵיהּ רָבָה, לָאו אֲמִינָא לְכוּ – וכי לא אמרתי לכם דְּלֹא תִּיתְלוּ בֵּיהּ בּוּגְיֵי סָרֵיכֵי בְּרַב נַחְמָן – שלא תאמרו בשם רב נחמן דברים ריקים וחסרי טעם, ובודאי לא אמר כן רב נחמן, אלא הָכִי אָמַר רַב נַחְמָן, כל זמן שהתחתון יכול לדור בביתו כִּי דְּדַיְירֵי אִינְשֵׁי – כדרך דירת בני אדם, אין סותרים ובונים. מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוא שיעור זה, אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, כִּי הֵיכִי דְּעֵילֵי – שיוכל להכנס לביתו, ועל ראשו אֵיפּוּרְיָא דְּמַחְוֵיָא – חבילת קנים ארוכים העשויה בעיר מחוזא, וְהָדַר – ויכול להסתובב כך בבית לכל צד, אך אם קורות התקרה של העליון מונעות אותו מלעשות כן, סותרים ובונים.

הגמרא מביאה מעשה דומה שבא לפני רב חמא: הַהוּא גַּבְרָא, דַּהֲוָה בָּנֵי אֲשָׁיתָא אֲחוֹרֵי בֵּיתֵיהּ דְּחַבְרֵיהּ – שהיה בונה כותל מאחורי חלונות בית חבירו. אָמַר לֵיהּ בעל הבית, קָא מְאַפֵּלְתְּ עָלַי – אתה מחשיך את ביתי בכותלך, ועליך להרחיק ארבע אמות (כב.). אָמַר לֵיהּ, סָבְרְנָא לָךְ הָכָא, וַעֲבִידְנָא לָךְ כַּוִּוי לְעֵיל מֵאֲשִׁיתָאי – אסתום את חלונותיך, ואבנה לך אחרים למעלה מגובה כותלי. אָמַר לֵיהּ, אם תחצוב חלונות חדשים קָא מְרַעֲתָ לֵיהּ לַאֲשִׁיתָאי – תרעיד את כותלי ותקלקלנו. אָמַר לֵיהּ בעל הכותל, סָתַרְנָא לָךְ לַאֲשִׁיתָךְ עַד דּוּכְתָּא דְּכַוִּוי – אסתור את כותלך מלמעלה ועד מקום החלונות, וּמשם ולמעלה בְּנֵינָא לָהּ קיר חדש וַעֲבִידְנָא לָךְ כַּוִּוי בְּבִנְיָנָא, לְעֵיל מֵאֲשִׁיתָאי. אָמַר לֵיהּ בעל הבית, אֲשִׁיתָא דְּמַתָּתָאָה עֲתִיקָא וּמְלֵעֵיל חַדְתָא, לָא קַיְימָא – כותל שהוא ישן מלמטה וחדש מלמעלה אינו מתקיים, שאין טיט חדש נדבק יפה בטיט ישן, שהתייבש. אָמַר לֵיהּ בעל הכותל, סָתַרְנָא לָהּ לכותלך עַד לְאַרְעָא – עד הקרקע, וּבְנֵינָא לָהּ מחדש, וַעֲבִידְנָא לָךְ כַּוִּוי בְּבִנְיָנָא – ואעשה לך בו חלונות חדשים, גבוהים מכותלי. אָמַר לֵיהּ, חֲדָא אֲשִׁיתָא חַדְתָּא בְּכוּלֵּיהּ בֵּיתָא עֲתִיקָא, לָא קַיְימָא – כותל אחד חדש בבית שכולו ישן, אינו מתקיים. אָמַר לֵיהּ בעל הכותל, סָתַרְנָא לָהּ לְכוּלֵּיהּ בֵּיתָא – אסתור את כל ביתך ואבנהו מחדש, וּבְנֵינָא לָךְ כַּוִּוי בְּבִנְיָנָא, למעלה מכותלי. אָמַר לֵיהּ, לֵית לִי דּוּכְתָּא לְמֵידַר בָּהּ – אין לי מקום לגור בו בינתיים. אָמַר לֵיהּ בעל הכותל, אָגִירְנָא לָךְ דּוּכְתָּא – אשכור לך מקום. אָמַר לֵיהּ, לָא טָרַחְנָא – איני חפץ לטרוח לפנות את ביתי. אָמַר רַב חָמָא, בְּדִין קָא מְעַכֵּב – הדין עם בעל הבית, ואינו חייב לטרוח ולפנות את ביתו.

הגמרא מבררת מדוע הובא מעשה זה. מקשה הגמרא: הַיְינוּ הַךְ – הרי דין זה דומה לדין שהובא לעיל בשם רב חמא, שבאופן ששקעה העליה לתוך הבית אם אין העליון חייב לפנות את ביתו, אין התחתון יכול לבפותו לכך על ידי שישכור לו מקום, וְהָא תּוּ לָמָּה לִי – מדוע בפלו בני הישיבה והביאו דין זה בשני מעשים שונים. מתרצת הגמרא: במעשה השני הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּלֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ במקום זה אֶלָּא לִתְיבְנָא וּכְי צִיבֵי בְּעָלְמָא – כאוצר לתבן ועצים בלבד, ואינו דר בו בעצמו, יכול לסרב לטרוח בפינוי אוצרו עד שיבנה הלה בית חדש.

הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות שכנים בשם רב חמא: הָנְהוּ בֵּי תְּרֵי אַחֵי דְּפַלְגֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – מעשה בשני אחים שחלקו בירושת אביהם, חַד מַטְיֵיהּ 'אִסְפַּלִידָא' – לחלקו של האחד הגיע טרקלין יפה, וְחַד מַטְיֵיהּ תַּרְבִּיצָא – גינה שבצד הטרקלין. אֲזַל הַהוּא דְּמַטְיֵיהּ תַּרְבִּיצָא – הלך האח שקיבל את הגינה, וְקָא בָּנֵי אֲשִׁיתָא אַפּוּמָּא דְּאִסְפַּלִידָא – ובנה בה כותל על פתח הטרקלין. אָמַר לֵיהּ בעל הטרקלין, קָא מְאַפֵּלְתְּ עָלַי – כותלך מחשיך את טרקליני. אָמַר לֵיהּ, בְּדִידִי קָא בָּנֵינָא – אני בונה ברשותי, ואינך יכול לעכבני. אָמַר רַב חָמָא, בְּדִין קָאָמַר לֵיהּ – הדין עם בעל הגינה. ומה שאסור לאדם לבנות כותל מול חלון חבירו (כב.) היינו כשהחזיק הלה בחלון שלש שנים, ואילו כאן רק עתה חלקו בירושה.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא מעשה זה מֵהָא דְּתַנְיָא, שְׁנֵי אַחִין שֶׁחָלְקוּ בירושת אביהם, אֶחָד מֵהֶן נָטַל שָׁדֶה כָּרֶם, וְאֶחָד מֵהֶן נָטַל שָׁדֶה לָבָן [–תבואה], יֵשׁ לוֹ לְבַעַל הַכֶּרֶם אַרְבַּע אַמּוֹת המשועבדות לו בְּתוֹךְ שָׂדֶה הַלָּבָן להכניס את מחרשתו לצורך עבודת הכרם, שֶׁעַל מְנָת כֵּן חָלְקוּ את הירושה, כיון שאין בעל הכרם יכול לסובב את המחרישה בכרם מחמת הגפנים, וצריך להכניסה ארבע אמות בשדה התבואה. ואף כאן על מנת כן חלקו, שבעל הטרקלין ישתמש באור ובאויר הגינה כדרכו, ולא יוכל בעל הגינה לבנות כנגדו.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, לעולם משעה שחלקו אין לאחד מהם זכות ברשות חבירו, ולכן יכול בעל הגינה לבנות כותל, וְהָתָם – באחים שחלקו שדה וכרם, מדובר דְּעָלוּ לַהֲדָדֵי – ששילם בעל הכרם לבעל השדה את הפרש השווי ששוה הכרם יותר מהשדה, ובתשלום זה קנה גם זכות ארבע אמות בשדה לעבודת הכרם.

הקשה רבינא: אֲבָל הָכָא – בגינה וטרקלין, מַאי, דְּלֹא עָלוּ לַהֲדָדֵי – שלא שילם בעל הטרקלין לבעל הגינה עבור ההפרש ששוה הטרקלין יותר מהגינה, וְכִי בְּשׁוּפְטָנֵי [–בשוטים] עֲסָקִינַן, דְּהַאי שָׁקִיל אִסְפַּלִידָא וְהַאי שָׁקִיל תַּרְבִּיצָא, ואף שהגינה אינה בנויה ושוה פחות מהטרקלין לֹא עָלוּ לַהֲדָדֵי, בתמיה, הרי ודאי מדובר ששילם, ומדוע אין לבעל הטרקלין זכות באור ובאויר, ויכול חבירו להחשיכו בכותלו. אָמַר לֵיהּ רב אשי, נָהֵי דְּעָלוּ לַהֲדָדֵי, אך לא שָׁמוּ אלא את דְּמֵי לִיבְנֵי, כְּשׁוּרֵי וְהוּדְרֵי – שווי הלבינים והקורות שיש בטרקלין ואין בגינה, אך דְּמֵי אֲוִירָא לֹא עָלוּ לַהֲדָדֵי – לא שמו את שווי האור והאויר שבטרקלין, ולכן אין בעל הטרקלין מעכב את בעל הגינה מלבנות כותל.

מקשה הגמרא: וְלֵימָא לֵיהּ בעל הטרקלין, מַעֵיקָּרָא אִסְפַּלִידָא פַּלְגַתְּ לִי – כשחלקנו מתחילה, שילמתי לך כדי לקבל 'טרקלין', שיש בו אור, וְהַשְׁתָּא שבנית כותל, מְשַׁוֵּית לִי – הפכת את המקום ל'אֵידְרוֹנָא' – חדר אפל, והרי זה מקח טעות. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, שְׁמָא בְּעָלְמָא פָּלַג לֵיהּ – בחלוקה נטל הלה דבר ששמו 'אספלידא', ואף לאחר בניית הכותל שם המקום 'אספלידא'. ומוכיחה זאת הגמרא: מִי לֹא תַּנְיָא דין דומה לזה,

המשך בעמוד כט

1 הַמּוכר קרקע וְאוֹמֵר ללוקח, בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אַף עַל פִּי
2 שֶׁהִתברר שאֵינוֹ אֶלָּא בגודל לְתֶךְ – חצי כור, הֲגִיעוֹ – חלה המכירה,
3 ואין כאן מקח טעות, כיון שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ אֶלָּא 'שְׁמָא' – שדה ששמה
4 'בית כור', אף שאין בה שיעור זה. וְהוּא – ובתנאי דְּאכן מִיתְקְרֵי –
5 היא קרויה 'בֵּית כּוֹר'. וכן אם אמר 'פַּרְדֵּם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ', אַף עַל פִּי
6 שֶׁאֵין בּוֹ רִמּוֹנִים, הֲגִיעוֹ, שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ אֶלָּא שְׁמָא – מקום ששמו
7 'פרדס', וְהוּא דְּאכן מִיתְקְרֵי 'פַּרְדֵּם'. וכן אם אמר 'כֶּרֶם אֲנִי מוֹכֵר
8 לְךָ', אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גְּפָנִים, הֲגִיעוֹ, שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ אֶלָּא שְׁמָא, וְהוּא
9 דְּמִיתְקְרֵי 'כַּרְמָא'. ואף כאן מכר לו מקום ששמו 'אספלידא', ואף
10 לאחר ההחשכה שמו 'אספלידא'.
11 מקשה הגמרא: מֵי דָּמֵי – וכי הנידונים דומים, והרי הָתָם, במוכר
12 'בית כור' או 'פרדס' מָצֵי אָמַר לֵיהּ מוֹכֵר לֵיהּ לְלוֹקֵחַ 'שְׁמָא זַבִּינִי לָךְ' –
13 מכרתי לך דבר ששמו כך, אבל הָכָא, מָצֵי אָמַר לֵיהּ בעל
14 האספלידא לאחיו, אַדַּעְתָּא דְּהָכֵי פַּלְגֵי – החלוקה היתה רק על
15 דעת דְּדָאיְרָא בֵּיהּ כִּי הֵיכִי דְּדָרוּ אֲבָהָתָן – שאדור במקום זה כפי
16 שדרו אבותינו, ויהיה לי אור ואויר כפי שהיה להם, ומדוע התיר
17 רב חמא לבעל הגינה לבנות כותל ולהחשיכו. מתרצת הגמרא:
18 אָמְרִי לֵיהּ

מַר יְנוּקָא וּמַר קַשִּׁישָׁא בְּרִיהּ [–בניו] דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, נְהַרְדָּעֵי לְמַתָּעֵמֵיהוּ – רב חמא, שהיה מבני העיר נהרדעא, סובר כשיטת שמואל שהיה מנהרדעא, שחלוקת האחים אינה מותנית בכך שכל אחד ישתמש בחלקו כדרך שהשתמש אביהם, דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ את ירושת אביהם, ונטל אחד את השדה הפנימית והשני את החיצונית, אֵין לָהֶן לֹא דֶּרֶךְ וְזֶה עַל וְזֶה – אין לבעל השדה הפנימית זכות לעבור לשדהו דרך השדה החיצונית, אף שהאב היה עובר בה. וְלֹא זכות חַלּוֹנוֹת וְזֶה עַל וְזֶה – שאם נטל אחד את הבית ואחד את החצר, רשאי בעל החצר לבנות בה כותל, הגם שהוא מחשיך בכך את בית אחיו. וְלֹא זכות סוּלָּמוֹת וְזֶה עַל וְזֶה – אם אחד נטל בירושתו בית וחצר, והשני עליית גג, אינו רשאי לקבוע סולם בחצר כדי לעלות בו לעלייתו. וְלֹא זכות אַמַּת הַמַּיִם וְזֶה עַל וְזֶה – אם חלקו ביניהם שתי שדות, אין אחד מהם רשאי לחפור תעלת מים בשדה אחיו, כדי להעביר מים מהנהר לשדהו. וסיים שמואל ואמר, וְהִזְהִירוּ בָּהֶן – בהלכות אלו, שֶׁהֲלָכוֹת קְבוּעוֹת הֵן – שכך נקבעה ההלכה. ואף שאביהם היה רגיל בשימושים הללו, אין אומרים שעל דעת כן חלקו, וכן סובר רב חמא, ולכן פסק שהאח שירש את הבית אינו יכול למנוע מאחיו מלבנות כותל בחצר, אף שבכך נמצא שאינו משתמש בבית כדרך שהשתמש בו אביו.

מביאה הגמרא את דעת החולק על שמואל: וְרַב אָמַר, האחים שחלקו, יֵשׁ לָהֶן דרך, חלונות, סולמות, ואמת המים זה על זה.

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב חמא: הַהוּא שְׁטָרָא דְּיַתְמֵי – מעשה בשטר חוב שביד יתומי המלוה, דְּנָפְקִיק עֲלֵיהּ תַּבְרָא – שהלוה הוציא 'שובר' המוכיח שכבר פרע לאביהם. אָמַר רַב חָמָא, אַגְבּוּיֵי לֹא מַגְבִּינַן לֵיהּ – אין גובים את החוב מהלוה, ומכל מקום מִיקְרַע לֹא קָרְעִינָן לֵיהּ – גם אין קורעים את שטר החוב שביד היתומים. ומבארת הגמרא: אַגְבּוּיֵי לֹא מַגְבִּינַן לֵיהּ, משום דְּנָפֵק תַּבְרָא עֲלֵיהּ, וגם מִיקְרַע לֹא קָרְעִינָן לֵיהּ – לשטר החוב, דְּכִי גָּדְלֵי יַתְמֵי – כדי שכשיגדלו היתומים, דִּילְמָא מָיְיתוּ רְאָיָה וּמַרְעֵי לֵיהּ – שמא יביאו ראיה שהעדים החתומים על השובר עדי שקר הם.

אָמַר לֵיהּ [–שאל אותו] רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַבִינָא, הִלְכְתָא מַאי – האם דברי רב חמא נפסקים להלכה. אָמַר לֵיהּ רבינא, בְּכוּלְּהוּ – בכל ההלכות שהובאו לעיל (ע"א) בשם רב חמא, הִלְכְתָא כְּרַב חָמָא, לְבַר [–חוץ] מֵהַבְרָא – מ'שובר', מהלכה זו שאמר רב חמא לגבי שובר היוצא על חוב של יתומים, שאין קורעים את שטר החוב, שאין הלכה כמותו, אלא קורעים את שטר החוב, לפי דְּסַהֲדֵי בְּשַׁקְרֵי לֹא מַחְזְקִינַן – אין אנו מחזיקים עדים כשקרנים וכיון שהשובר מוכיח שהחוב נפרע, קורעים את שטר החוב. אך מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי אָמַר, בָּהָא נָמֵי [–גם בדין זה] הִלְכְתָא כְּרַב חָמָא, ואף שאין חוששים שהעדים משקרים, עדיין יש לחשוש שמא מעולם לא חתמו עדים על שובר זה, אלא הלוה זייף את חתימותיהם על השובר. והטעם שחוששים לזיוף, כיון דְּאִם אִיתָא דְּתַבְרָא מְעַלְיָא הוּא – שאם אכן זהו שובר טוב, אִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַפּוֹקֵי בְּחֵי אֲבוּהֵן – היה לו ללוות להוציאו בחיי האב, וּמִדְּלָא אַפְּקֵיהּ – ומכך שלא הוציאו בחיי האב, שְׁמַע מִינָּהּ – יש מכך קצת ראיה דְּזִיּוּפֵי זְיֵיפֵיהּ – שהלוה זייף את השובר, ולכן נמנע מלהוציאו בחיי האב, המכיר בשקרו, והוציאו בפני היתומים שאינם יודעים שהוא מזויף, ולכן אין קורעים את שטר החוב, אלא ממתינים שיגדלו היתומים.

משנה

המשנה שלפנינו עוסקת בחיובים משותפים המוטלים על בני החצר או בני העיר: חצר שלפני הבתים, ורצו בעלי הבתים לבנות בפתח החצר 'בית שער', ואחד מבני החצר מסרב להשתתף בהוצאות, בני החצר כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת – להשתתף בהוצאות בניית בֵּית שַׁעַר, וְכן בבניית דֶּלֶת לֶחָצֵר, לנעול אותה בלילה מפני הגנבים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל הַחֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת [–צריכות] לְבֵית שַׁעַר, ובאותם חצירות אין כופין אותו לבנות בית שער.

וכן בני העיר שרצו לבנות חומה לעיר ובה דלתות ובריחים, ואחד מבני העיר מסרב, בני העיר כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת לְעִיר חוֹמָה וּדְלָתַיִם וּבְרִיחַ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל הָעֲיָרוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה, ובאותם שאין צריכות, אין כופין אותו לבנות חומה.

מבררת המשנה: כַּמָּה יְהֵא בָּעִיר וְיהֵא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר – כמה זמן לאחר שבא אדם לגור בעיר, נחשב כבר כאחד מאנשי העיר, לשאת עמם בהוצאות. משיבה המשנה: שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. אמנם אם קָנָה בָּהּ [–בעיר] בֵּית דִּירָה, חֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר מִיָּד, מפני שבקניית הדירה הוכיח שכוונתו להשתקע בעיר.

גמרא

שנינו במשנה שבני החצר כופין זה את זה לבנות בית שער לחצר. מבררת הגמרא: לְמֵימְרָא – האם בא הדבר ללמד דְּבֵית שַׁעַר מְעַלְּיוּתָא הִיא – דבר טוב הוא, ולכן כופים אותו לבנותו, וְהָא – והרי מעשה היה בַּהֲהוּא חֲסִידָא – באותו חסיד, דַּהֲוָה רָגִיל אֶלְיָהוּ דַּהֲוָה מְשַׁתֵּעַ בַּהֲדֵיהּ – שהיה רגיל אליהו הנביא לבוא אליו, ולדבר עמו. לאחר זמן עָבַד – עשה אותו חסיד 'בֵּית שַׁעַר' בחצירו, וְתוּ לֹא מְשַׁתֵּעַ בַּהֲדֵיהּ – ושוב לא דיבר עמו אליהו הנביא, לפי שבית השער מפסיק בפני קולם של העניים הצועקים אל בעל הבית, ואין קולם נשמע. הרי שאין ראוי לעשות בית שער, ואם כן מדוע כופים בני החצר לעשות בית שער.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא – אותו חסיד בנה את בית השער מִגַּוַּאי – בתוך החצר, ואין ראוי לעשות כן, משום שהעניים אינם יכולים להכנס לחצר, וכשהם עומדים בחוץ וצועקים אל הבעל הבית, אין קולם נשמע מפני הבית שער המפסיק בפני קולם. ואילו הָא – בית השער שבו עוסקת משנתינו, נבנה מִבַּרַאי – מחוץ לחצר, ואין בו דלת, ויכול העני להכנס אל תוך בית השער ולצעוק אל בעל הבית.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא, לעולם הָא וְהָא – גם במשנה וגם במעשה ד'ההוא חסידא' מדובר בבית שער שנבנה מִבַּרַאי – מבחוץ, וְאף על פִּי כֵן לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא – בית השער שבנה אותו חסיד דְּאִית לֵיהּ דֶּלֶת – היה בו דלת, ואין העני יכול להכנס לתוכו, ולכן אין ראוי לעשותו, ואילו הָא – במשנתינו מדובר דְּלֵית לֵיהּ [–שאין לו] דֶּלֶת, ויכולים העניים להכנס לתוכו ולצעוק אל בעל הבית.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לעולם הָא וְהָא – גם במשנתינו וגם במעשה ד'ההוא חסידא' מדובר בבית שער מבחוץ וְדְאִית לֵיהּ [–שיש לו] דֶּלֶת. וְאף על פִּי כֵן לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא – בית השער שבנה אותו חסיד מדובר דְּאִית לֵיהּ פּוֹתַחַת – שהיתה הדלת נעולה במנעול ואין העניים יכולים להכנס לתוכו, ואילו הָא – במשנתינו מדובר דְּלֵית לֵיהּ פּוֹתַחַת – שאין לבית שער מנעול, ויכולים העניים להכנס לתוכו ולצעוק אל בעל הבית.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא, לעולם הָא וְהָא – גם במשנתינו וגם במעשה ד'ההוא חסידא' מדובר בבית שער דְּאִית לֵיהּ פּוֹתַחַת – שיש בו מנעול. וְאף על פִּי כֵן לֹא קַשְׁיָא, הָא – בבית השער שבנה אותו חסיד מדובר דְּפוֹתַחַת דִּידֵיהּ מִגַּוַּאי – שהיה המנעול בפנים, בצד הפנימי של בית השער ואין העני יכול לפתוח את הדלת, והָא – במשנתינו מדובר דְּפוֹתַחַת דִּידֵיהּ מִבַּרַאי – שהמנעול שלו מבחוץ, והמפתח נתון בתוך המנעול, והעני יכול לפתוח המנעול ולהכנס ולצעוק אל בעל הבית.

שנינו במשנה: כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת בֵּית שַׁעַר וְדֶלֶת לֶחָצֵר:

תָּנְיָא בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל חֲצֵרוֹת רְאוּיוֹת [–צריכות] לְבֵית שַׁעַר, אֶלָּא, חָצֵר הַמְּמוּכָּה לִרְשׁוּת הָרַבִּים רְאוּיָה לְבֵית שַׁעַר, כדי להגן מהזיק הראיה של החולפים ליד החצר ומביטים לתוכה. וְחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מְמוּכָּה לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֵינָהּ רְאוּיָה לְבֵית שַׁעַר, מפני שאין רבים חולפים שם, ומשום כן בחצר זו אין כופים לבנות בית שער.

המשך בעמוד עז

מבררת הגמרא: וְרַבָּנַן שבמשנתינו, הסוברים שכל חצר צריכה בית שער, מה טעמם. משיבה הגמרא: דִּימְנִין דְּדָחֲקֵי [–לפעמים נדחקים] בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים, וְעַיְילוּ וְאָתוּ – והם נכנסים ובאים עד סמוך לחצר, ונמצא שיש היזק ראיה לבני החצר.

שנינו במשנה: כּוֹפִין אוֹתוֹ לִבְנוֹת לָעִיר כּוּ' חומה ודלתים ובריח: (תנו רבנן, כּוֹפִין אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת לָעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ) [תַּנְיָא] בברייתא, וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא כָּל הָעֲיָירוֹת רְאוּיוֹת לְחוֹמָה, אֶלָּא עִיר הַסְּמוּכָה לַסָּפָר [–לגבול המדינה] רְאוּיָה לְחוֹמָה, וְשֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לַסָּפָר אֵינָהּ רְאוּיָה לְחוֹמָה. מבררת הגמרא, וְרַבָּנַן שבמשנתינו, הסוברים שכל עיר צריכה חומה, מה טעמם. משיבה הגמרא: אף בעיר שאינה סמוכה לגבול, דִּימְנִין דְּמִקְרוּ וְאָתֵי נַיְיקָא – פעמים שאף לשם מזדמן גייס מלחמה, ולכך כל הערים צריכות חומה.

בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁהֵן גּוֹבִין – כשבני העיר גובים מעות עבור בניית חומת העיר, לפי מה נקבע הסכום המוטל על כל בית מבתי העיר, האם לְפִי נְפָשׁוֹת גּוֹבִין – מי שיש לו יותר נפשות בביתו משלם יותר, אוֹ דִילְמָא לְפִי שֶׁבַח מָמוֹן גּוֹבִין – מי שיש לו יותר ממון משלם יותר, מפני שהוא צריך יותר לשמירת החומה על ממונו. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי אלעזר, לְפִי מָמוֹן גּוֹבִין, כיון שגייס הבא על העיר, אין כוונתו להורגם, אלא ליטול את ממונם, ולפיכך מי שיש לו יותר ממון זקוק לשמירה יותר. וְהוֹסִיף רבי יוחנן, אֶלְעָזָר בְּנִי, קַבָּע בָּהּ מַסְמְרוֹת – הזהר לדון כן, ואל תזוז מהלכה זו.

אִיבָּא דְּאָמְרִי, בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁהֵן גּוֹבִין מעות עבור בניית חומת העיר, האם לְפִי קֵרוּב בָּתִּים הֵן גּוֹבִין, שמי שגר בבית קרוב יותר אל החומה משלם יותר, מפני שהוא צריך לחומת העיר יותר, שכאשר הגייס בא, הריהו פושט ידו תחילה בבתים החיצוניים, אוֹ דִילְמָא – או שמא לְפִי מָמוֹן גּוֹבִין, ומי שיש לו יותר ממון משלם יותר, מפני שהוא צריך יותר לשמירת החומה. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, לְפִי קֵרוּב בָּתִּים הֵן גּוֹבִין, וְאֶלְעָזָר בְּנִי, קַבָּע בָּהּ מַסְמְרוֹת – הזהר לדון כן, ואל תזוז מהלכה זו.

הגמרא דנה האם תלמידי חכמים צריכים להשתתף בבניית החומה: רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, רָמָא דְּשׁוּרָא אַדַּרְבָּנָן – הטיל את הוצאות בניית חומת העיר אף על התלמידי חכמים שבעיר. אָמַר לוֹ רֵישׁ לָקִישׁ, רַבָּנָן לָא צְרִיכֵי נְטִירוּתָא – תלמידי חכמים אינם צריכים שמירה, וממילא אין להטיל עליהם הוצאה זו. דִּכְתִיב בתהלים (קלט יח) בענין הצדיקים 'אֶסְפָּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן'.

ריש לקיש מסיים את דבריו, ומבאר את הוכחתו מן הפסוק: 'אֶסְפָּרֵם' לְמָאן – למי, אִילֵימָא – אם תאמר שהכוונה לַצַּדִּיקִים, דִּנְפִישֵׁי מֵהָלָא – שעליהם אמר הפסוק שהם רבים יותר מחול הים. הרי אי אפשר לפרש כן, דַּהֲשְׁתָּא כּוּלְהוּ יִשְׂרָאֵל בָּתִיב בְּהוּ – הרי על כל ישראל נאמר (בראשית כב יז) שהם 'כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם', ואם כן, וכי נאמר שעל צַדִּיקִים עַצְמָם אמר הפסוק 'מֵחוֹל יִרְבּוּן', והלא אין הם אלא חלק מכלל ישראל. אֶלָּא על כרחך הָכִי קָאָמַר הפסוק, אֶסְפָּרֵם לְמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, מֵחוֹל יִרְבּוּן, כלומר, שמעשי הצדיקים רבים יותר מחול הים. וְאִם כן הרי כָּל וְחוֹמֶר הוּא, וּמָה חוֹל שֶׁמּוֹעֵט הוא ממעשיהם של צדיקים, הרי הוא מֵגִין עַל הַיָּם שלא ישטוף את היבשה, שנאמר (ירמיה ה כב) 'אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם', אם כן מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁהֵם מְרוּבִּים יותר מחול הים, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁמְּגִינִים עֲלֵיהֶם, ואם כן אין התלמידי חכמים צריכים שמירה, ואין מחויבים להשתתף בהוצאות בניית החומה.

כִּי אָתָא – כאשר בא ריש לקיש לְקַמֵּיהּ [–לפני] דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, מַאי טַעְמָא לֹא תֵּימָא לֵיהּ מָהָא – מדוע שלא תאמר לרבי יהודה נשיאה, שהמקור לכך שתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה הוא מהפסוק הבא, שנאמר בשיר השירים (ח י), 'אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת', שכך הוא פירוש הפסוק, 'אֲנִי חוֹמָה' זוֹ תּוֹרָה, שמגינה על לומדיה כחומת העיר, 'וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת'